कक्षा – XII

संस्कृतम् (ऐच्छिकम्) कोड सं – 022)

अङ्क-योजना – 2018-19

समयः – होरात्रयम् पूर्णाङ्काः - 100

प्रश्नसङ्ख्या	खण्डः	अङ्काः
	‘क’ खण्डः अपठित-अवबोधनम्	10 अङ्काः
1.	**40-शब्दात्मकः लघुगद्यांशः** **(अ)** (i) आलस्यम् (ii) स्व-कर्तव्यानि (iii) कर्मठता **(ब)** (i) ‘समयः स्वकल्पः’ – इत्यपि तेषाम् अकर्मणः व्याजः भवति । (ii) अस्माभिः आलस्यम् अपहाय कर्मपरैः भाव्यम् । (iii) आलस्यं शरीरस्थो महान् रिपुः **(स)** (i) आलस्येन (ii) अपहाय (iii) विफलता	½ × 2 = 1 1 × 2 = 2 1 × 2 = 2
2.	**80 –शब्दात्मकः दीर्घद्यांशः** **(अ)** (i) सत्यनिष्ठता (ii) मनोबलम् (iii) हरिश्चन्द्रस्य **(ब)** (i) महापुरुषाः सत्यमार्गं समाश्रित्यैव लक्ष्यं साधितवन्तः । (ii) सत्यमाश्रिताः पुनः सर्वतोऽभ्युदयेन युज्यन्ते । (iii) महात्मा गान्धी केषां सचेतासाम् अपरिचितः। **(स)** (i) उपहसनीयाः (ii) ख्यातनामानः/ख्याता (iii) ख्यातनामानः **(द)** सत्यनिष्ठता / ‘नहि सत्यात् परो धर्मः’ इत्यादि ।	10 ½ × 2 = 1 2 × 2 = 4 1 × 2 = 2 2 ×1 = 2

	खण्डः – ख **रचनात्मक-कार्यम् 15 अङ्काः**	
3.	(i) मुनिः वाल्मीकिः एकदा स्नानार्थं सरित्तटं जगाम । (ii) तदैव कश्चिद् व्याधः तत्र क्रीडतः क्रौञ्चमिथुनात् एकं बाणेन अविध्यत् । (iii) क्रौञ्चं मृतं दृष्ट्वा क्रौञ्ची विलापम् आरभत । (iv) तस्याः विलापशब्दैः वाल्मीकेः चित्तं द्रवितम् अभूत् । (v) करुणाद्रवितचेतसः मुनेः मुखात् सहसा श्लोकः निर्गतः ।	1 × 5 = 5
4.	**विषय-वर्णनम् -** **'जलम्' 'वर्षाकालम्' इति वा विषयमधिकृत्य लिखिते अनुच्छेदे विषयप्रतिपादनार्थं 2½ अङ्काः, वाक्यशुद्ध्यर्थं च 2½ अङ्काः प्रदातव्याः।**	1 × 5 = 5
5.	**संस्कृतानुवादः -** 1. राहुलः प्रतिदिनं खेलितुं / क्रीडितुं गच्छति । 2. सः सायं मित्रैः सह क्रीडति । 3. तस्मै क्रिकेट् बहु रोचते । 4. सः समये-समये क्रिकेट्-स्पर्धाः अपि पश्यति । 5. क्रीडनम् अतिरिच्य राहुलः अध्ययनम् अपि मनोयोगेन करोति ।	1 × 5 = 5
	खण्डः – ग **पठितांश - अवबोधनम् 50 अङ्काः**	
6.	**<u>गद्यांशः</u>** **(अ)** (i) चतुर्णाम् (ii) विवादवृत्तम् (iii) पुत्तलिका **(ब)** (i) राजा ब्राह्मणाय चत्वार्यपि रत्नानि ददौ । (ii) **राजा तूष्णीम् आसीत् ।** **(स)** (i) सहजम् (ii) तूष्णीम् (iii) राजा	5 ½ × 2 = 1 2 × 1 = 2 1 × 2 = 2
7.	**<u>पद्यम्</u>** **(अ)** (i) पापात्	5 ½ × 2 = 1

	(ii) हिताय (iii) सन्तः	
	(ब) (i) पापान्निवारयति ……. इति सन्मित्रलक्षणं प्रवदन्ति सन्तः। (ii) सन्मित्रं पापात् निवारयति।	2 × 1 = 2
	(स) (i) सन्तः (ii) ददाति (iii) सन्तः	1 × 2 = 2
8.	**<u>नाट्यांशः</u>**	5
	(अ) (i) आश्चर्यम् (ii) आश्वमेधिकः (iii) बटवः	½ × 2 = 1
	(ब) (i) प्रत्येकं शतसंख्याः कवचिनो निषङ्गिनश्च रक्षितारः । (ii) बटवः लवम् आश्चर्यम् / आश्वमेधिकाश्वं द्रष्टुं निवेदयन्ति। अथवा बटवः 'पश्यतु कुमारस्तावदाश्चर्यम्' इति निवेदयन्ति ।	2 × 1 = 2
	(स) (i) कुमारः (ii) पठितम् (iii) मूर्खाः	1 × 2 = 2
9.	**समुचितार्थ-मेलनम्** (i) अध्वरः – यज्ञः (ii) नीरजम् - कमलम् (iii) प्रत्येकं - स्वभावतः (iv) निशम्य – श्रुत्वा (v) सुधा - अमृतम् (vi) कुटिलता - वक्रता	½ × 4 = 2
10.	**प्रश्ननिर्माणम्** (i) किम् (ii) कीदृशानि (iii) कम् (iv) केषाम् (v) केषु	1 × 4 = 4

	(vi) **केषाम्**	
11.	**भावार्थ-पूर्तिः** **(अ)** (i) चराचरम् (ii) अनासक्तिपूर्वकम् (iii) धनेषु **(आ)** (i) त्वरया (ii) विपत्तेः (iii) सम्पत्तयः **(इ)** (i) कमलैः (ii) मानसम् (iii) रमणम्	3 + 3 = 6
12.	**अन्वय-पूर्तिः** (i) वाक्पटुता (ii) व्यसनम् (iii) महात्मनाम् **अथवा** (i) **जगत्याम्** (ii) **ईशा** (iii) **कस्यस्विद्**	1 × 3 = 3
13.	**यथानिर्देश-उत्तरलेखनम् -** **(अ)** (i) सन्तः, सन्ति (ii) सन्तः, प्रवदन्ति (iii) अहम् , जानामि	1 × 2 = 2
	(आ) (i) अतिगहनं, तमः (ii) दारुणः, लक्ष्मीमदः (ii) खेलताम्, बटूनाम्	1 × 2 = 2
	(इ) (i) रघवे (ii) चन्द्रपीडाय/कुमाराय (iii) बटुभ्यः	1 × 2 = 2
	(ई) (i) लवः बटून् प्रति	1 × 2 = 2

	(ii) भोजः पुत्तलिकां प्रति (iii) बटवः लवं प्रति **(उ)** (i) अपण्डितः (ii) उद्यमः (iii) प्राज्ञः	1 × 2 = 2
14.	**(क)** कालिदासः – रघुवंशम् इत्यादि, वाल्मीकिः – रामायणम् बाणभट्टः – कादम्बरी/हर्षचरितम्, शूद्रकः – मृच्छकटिकम् सुबन्धुः – वासवदत्ता **(ख)** वेणीसंहारः – भट्टनारायणः, विक्रमोर्वशीयम् - कालिदासः रसगंगाधरः – पण्डितराजो जगन्नाथः, मालतीमाधवम् – भवभूतिः हर्षचरितम् – बाणभट्टः, किरातार्जुनीयम् – भारविः दशकुमारचरितम् - दण्डी	1 × 5 = 5 1 × 5 = 5
	खण्डः – घ **छन्दोऽलंकारपरिचयः 20 अङ्काः**	
15.	**(अ)** (i) रगणः – ऽ । ऽ (ii) भगणः - ऽ । । (iii) जगणः -। ऽ । **(ब)** (i) … तभजा जगौ गः (ii) … यमनसभला गः शिखरिणी (iii) ननमयययुतेयं … (iv) सूर्याश्वैर्मसजास्ततः सगुरवः … (v)……….. रसनगैर्मो भनौ तौ गयुग्मम् **(स)** (i) शार्दूलविक्रीडितम् (ii) मालिनी **(द)** उपजातिः – कर्पूरगौरं करुणावतारम् इत्यादि वंशस्थम् – निपीय यस्य क्षितिरक्षिणः कथाः इत्यादि मन्दाक्रान्ता – कश्चित् कान्ताविरह गुरुणा स्वाधिकारात् प्रमत्तः इत्यादि	1 × 2 = 2 1 × 4 = 4 1 × 2 = 2 2 × 1 = 2
16.	**(अ)** <u>**यमकः**</u> लक्षणम् – सत्यर्थे पृथगर्थायाः स्वरव्यञ्जनसंहतेः । क्रमेण तेनैवावृत्तिर्यमकं विनिगद्यते ॥	3 × 1 = 3

	उदाहरणम् – 'अस्ति यद्यपि सर्वत्र नीरं नीरजमण्डितम् रमते न मरालस्य मानसं मानसं विना ।। **<u>श्लेषः</u>** लक्षणम् – श्लिष्टैः पदैरनेकार्थाभिधाने श्लेष इष्यते । उदाहरणम् –उच्छलद्-भूरि-कीलालः शुशुभेवाहिनी-पतिः । **(ब) <u>उत्प्रेक्षा</u>** लक्षणम् – भवेत् सम्भावनोत्प्रेक्षा प्रकृतस्य परात्मना उदाहरणम् – पतितैः पतमानैश्च पादपस्थैश्च मारुतः । कुसुमैः पश्य सौमित्रे ! क्रीडन्निव समन्ततः ॥ **अर्थान्तरन्यासः** लक्षणम् – भवेदर्थान्तरन्यासोऽनुषक्तार्थान्तराभिधा" । उदाहरणम् – यः स्वभावो हि यस्यास्ति स नित्यं दुरतिक्रमः । श्वा यदि क्रियते राजा तत् किं नाश्नात्युपानहम् ॥	$3 \times 1 = 3$
	(स) (i) उपमा (ii) उत्प्रेक्षा (iii) यमकः	$1 \times 2 = 2$
	(द) (i) **<u>भवेदर्थान्तरन्यासो</u>** ऽनुषक्तार्थान्तराभिधा । (ii) तद् रूपकमभेदो यः **<u>उपमानोपमेययोः</u>** । (iii) **<u>वर्णसाम्यम्</u>** अनुप्रासः।	$1 \times 2 = 2$

****